

Amanda Ulldemolins Subirats, *La llengua estàndard a les comarques centrals del domini lingüístic català*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I / Fundació Germà Colón, 2022, 219 p., ISBN 978-84-18432-92-7.

L'àrea per on s'estén el tortosí com a centre de la catalanofonia o, si es vol, dels Països Catalans, és una de les més interessants des del punt de vista lingüístic i, també, sociolingüístic. El dialecte tradicional de la zona ha estat considerat ara part del català occidental, ara part del valencià septentrional. A més a més, la partió política que ressegueix la ratlla del riu Sénia fa que uns pobles quedin sota administració catalana i, uns altres, sota administració valenciana. Amanda Ulldemolins Subirats s'ha endinsat en la complexitat d'aquest punt axial del domini lingüístic i ha analitzat la penetració dels dos estàndards planificats —el català i el valencià— en les escoles de primària dels pobles de les dues ribes del Sénia. O dit altrament: ha estudiat fins a quin punt el tortosí —fins i tot les formes pròpies del dialecte que les normatives de l'IEC i l'AVL recullen— suporta l'embat de les formes barcelonines i valencianes. La hipòtesi de partida és que les formes tradicionals que no coincideixen amb els respectius estàndards són substituïdes, progressivament, per les respectives formes planificades.

El volum —d'una redacció acurada i d'una factura editorial excel·lent, amb imatges i mapes de color— es divideix en cinc capítols. A primer cop d'ull, són d'extensió molt desigual, però llur contingut ho justifica.

En primer lloc, l'autora ofereix una breu introducció (p. 9-18) en què exposa els objectius, els mètodes i les hipòtesis del treball. Així, hi explica que s'ha procedit a partir d'enregistraments a les classes de català i de ciències naturals de primer de primària de les escoles de la Mancomunitat del Sénia. A més a més, s'han passat qüestionaris als professors i als estudiants i s'han analitzat els llibres de text que empren a l'aula. Tot aquest material és el corpus base de l'anàlisi central del llibre. El resultat són 1.647 minuts de discurs oral, 416 enquestes a alumnes i 29 a mestres. És una llàstima, tanmateix, no saber la LI tant d'alumnes com d'ensenyants —només la procedència

geogràfica d'aquests darrers—, una dada que sens dubte hauria aportat més informació de caràcter sociolingüístic. Igualment, hauria estat molt útil disposar, potser en annex, dels qüestionaris complets que es passaren tant als docents com als alumnes.

En segon lloc, es contextualitza l'àrea d'estudi: el Sénia (p. 19-40). En aquest capítol es parla d'aspectes demogràfics, econòmics, de relacions intercomarcals i, és clar, de la comunitat de parla tortosina, el model de llengua en l'ensenyament i la filiació del tortosí. Possiblement, una descripció del dialecte hauria alleugerit una part de la redacció del capítol 3, el següent. En efecte, en aquest capítol s'analitzen les dades de manera sistemàtica, dividides en tres nivells: fonètica, morfologia i lèxic (p. 41-188). És, per contingut i per extensió, el cos principal del treball. Per a cada element estudiat, els resultats s'exposen de la mateixa manera. Primerament, es descriu quina és la forma clàssica del tortosí, i quines formes dels estàndards català i valencià s'hi troben en competència. Per exemple, el mot *espill* en competència amb el «català» *mirall*, o la forma *jo canto*, en competència amb la «valenciana» *jo cante*. A continuació, es fa referència als resultats tant dels professors com dels alumnes de cada una de les bandes del Sénia, fent èmfasi, doncs, en la diferència entre escoles que reben influència de l'estàndard català i escoles que la reben del valencià. Una descripció del tortosí en el capítol anterior, o almenys una síntesi dels trets estudiats i una taula que els resumís a l'encapçalament, n'hauria facilitat la lectura. També és veritat que, en aquest cas, s'hauria empitjorat la possibilitat de llegir (o rellegir) el treball de manera no lineal, fent-hi consultes concretes.

En darrer lloc, l'autora ofereix unes conclusions generals del treball (p. 189-203) i, al final, Ulldemolins presenta encara un darrer capítol titulat «Transferència del coneixement» (p. 205-209). Més enllà del títol, aquest capítol ofereix dues taules utilíssimes. En la primera es presenten als mestres del Sénia els trets lingüístics tortosins que formen part de l'estàndard, i que poden allunyar-se de la forma majoritària a Barcelona o a València, acompanyats d'algunes observacions. En la segona, es recullen doblats lèxics en els quals la forma tortosina és igualment admesa per la normativa, com per exemple *burro*, *coa*, *rabosa* o *temor*. Aquestes taules, que sens dubte són útils per al propòsit de l'autora, són també una eina interessantíssima per a l'acadèmic que s'interessi en la polimorfia de la llengua estàndard.

El llibre d'Ulldemolins Subirats és, doncs, una aportació de primer nivell a l'estudi de la implantació de l'estàndard a una àrea dialectal concreta que, a més a més, coincideix amb una cruïlla tan interessant com el centre del domini lingüístic. No és estrany, aleshores, que el jurat del IV Premi Germà Colón d'Estudis Filològics atorgués el premi a aquest treball.

Finalment, voldria fer una darrera reflexió que potser no té a veure directament amb el contingut del llibre, però que, tanmateix, pot ser d'interès. Si l'estàndard i les normatives de l'IEC i l'AVL avalen tot de formes tortosines clàssiques, per què no es fan servir de manera sistemàtica a l'ensenyament? Que els llibres de text estiguin pensats —i editats— des de Barcelona i des de València, sens dubte que hi té prou a veure. Però el pes de la responsabilitat recau en els models de llengua, que són els docents. I aquests sovint estan imbuïts d'ideologies o de prejudicis en contra de la seva varietat dialectal. Al volum n'hi ha uns quants exemples, com ara la mestra valenciana que creu incorrecte no pronunciar la erra final: «Pronuncio la erre perquè no està admés fer-ho sense, com ho fem natros» (p. 69), o encara una altra docent que diu: «jo dic *xocolate*, però escric *xocolata*. És així com està als llibres de text. Me passa lo mateix en *meua* i *meva*» (p. 89); també hi ha dubtes o vacil·lacions, en fi, inseguretats lingüístiques, com en la mestra que es demana si «lo plural de *jove* [és] *joves* o *jóvens*» (p. 79). L'exemple més clar d'inseguretat lingüística és sens dubte el següent: «*Coa* és [una paraula] correcta? A vegades m'autocorrijo i igual ho estic dient bé, però com que no ho sabem...» (p. 159). «Com que no ho sabem...» és, potser, la clau de tot plegat. El desconeixement de la normativa, de l'estàndard i de la realitat dialectal per part dels docents del país és un dels elements que potser duen a menystenir-lo en la difusió escolar de la llengua. Si és així, i si com a comunitat lingüística volem preservar els dialectes —que és el mateix que dir que volem salvar la llengua—, caldria formar els joves mestres en sociolingüística, en dialectologia, en sensibilitat lingüística. Mentrestant, treballs com el d'Ulldemolins posen llum a una petita parcel·la del país, i obren camí —un camí interessant— per a qui el vulgui fressar darrere seu.

ELOI BELLÉS

Universitat de Barcelona

ebelles@ub.edu

ORCID 0000-0002-1902-1827

Neus Nogué, Josep Besa, Lluís Payrató & Montserrat Sendra (eds.), *Els sistemes de tractament: una visió interlingüística i aplicada*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2022, 166 p., ISBN: 978-84-9168-751-1.

L'any 2018 va tenir lloc a la Universitat de Barcelona el 26è Col·loqui Lingüístic (CLUB) i, de resultes d'aquesta trobada acadèmica, els professors Neus Nogué, Josep Besa, Lluís Payrató i Montserrat Sendra han editat un llibre que en recull les aportacions. El llibre, com apunta el títol, alterna dues vessants: la visió interlingüística i la visió aplicada. La visió interlingüística se centra en l'anàlisi dels tractaments en llengües peninsulars (català, castellà, gallec i basc), germàniques (anglès, suec, danès, noruec, neerlandès i alemany), eslaves (rus), asiàtiques (japonès) i altres llengües romàniques (francès, italià i romanès). La visió aplicada dels tractaments s'intercala en alguns textos en relació amb llibres d'estil i en el capítol de Payà.

D'entrada, Neus Nogué (UB) (p. 13-31), sobre el sistema de tractaments en català, fa una descripció de les característiques de les formes que gramaticalitzen aquest sistema (morfemes verbals, pronoms tòpics i àtons), complementada amb la descripció que en va fer Joan Coromines (1971); seguidament, l'autora exposa un estudi de Robinson (1980) i en repassa els usos a l'Administració pública, al Parlament de Catalunya i a la comunicació comercial i publicitària, i, finalment, exposa el plantejament que en fa la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016). Finalment, Nogué es planteja quina pot ser l'evolució dels tractaments en català perquè constata —i, com veurem, no és l'únic autor del llibre que ho fa— que actualment hi ha canvis en l'ús.

En el segon text, María Sampedro (USC) (p. 33-55) se centra en els tractaments en castellà des de l'òptica de la investigació lingüística: presenta els enfocaments teòrics de la pragmàtica i la sociolingüística en l'estudi dels tractaments, així com també les metodologies i les fonts emprades en aquest tipus de treballs. A més a més, exposa els quatre sistemes gramaticals de tractaments en funció de la variació geogràfica, i amplia la informació centrant-se en els usos de la varietat castellana de l'espanyol

peninsular i la variació entre els pronoms *tú* i *usted*. Els canvis en l'ús dels tractaments a què ja apuntava Nogué també els constata Sampedro a l'últim apartat, que titula «La “muerte” de *usted*».

Seguint amb les llengües peninsulars, Aitor Rivas (U. Vigo) (p. 57-70) estudia el sistema de tractaments en gallec fent, primer, una revisió teòrica en gramàtiques contemporànies de la llengua gallega i, després, un repàs de l'evolució dels pronoms. A més, presenta altres estratègies de cortesia, que sovint són formes menys directes que els pronoms (per exemple, *por favor*) o interjeccions. Constata, com les dues autores anteriors, un retrocés en *vostede* i *vostedes*. Per tancar l'article, hi acompanya una comparació entre el gallec i el portuguès.

L'estudi d'Itziar Aduriz (UB) (p. 71-85), sobre els tractaments en basc, s'enfoca des de la morfologia verbal. L'autora presenta el sistema pronominal, des d'un punt de vista tant sincrònic com diacrònic, i la manera com els pronoms estableixen concordança amb el verb. Es recullen cinc formes de tractament, que varien en funció de la varietat dialectal i la variació social. Aquestes cinc formes són la neutra, les formes al·locutives *hitano*, *zutano* i *xutano*, i la forma de cortesia *berori*. Aduriz també constata la tendència a la simplificació dels tractaments, per exemple, amb la pèrdua del pronom «hipercortès» *berori*.

En cinquè lloc, l'article d'Oliver Strunk (UB) (p. 87-101) fa, d'una banda, un breu apunt sobre l'anglès, que només manté la forma de tractament T (*tu*) i fa servir formes nominals per al distanciament; el suec, el danès, el noruec, que mantenen la distinció entre la forma de tractament T (*tu*) i V (*vostè*), i el neerlandès, que també manté aquesta distinció, tot i que la forma T (*tu*) «és l'habitual». D'altra banda, aprofundeix en els tractaments de l'alemany: primer, presenta una evolució històrica dels pronoms a partir de tres etapes. Tot seguit, Strunk presenta les formes de tractaments actuals, que són bàsicament els pronoms i les formes nominals combinades, i les tendències d'ús d'aquestes formes de tractaments. Finalment, fa un apunt sobre els efectes de no dominar les regles dels tractaments, com també sobre els factors que, en relació amb la distància social o jeràrquica, intervenen en la tria d'una forma de tractament o una altra.

En relació amb la llengua russa, Marc Ruiz-Zorrilla Cruzate (UB) (p. 103-116) comença presentant els pronoms de tractament i els usos respectius, però focalitza bona part de l'article en altres tipus de tractaments: en primer lloc, els patronímics i la diferència d'ús en funció del registre; en segon lloc, els noms propis i els hipocorístics, i, finalment, les formes de vocatiu, que estrictament són una forma d'hipocorístic que funciona com a vocatiu. Com vèiem a l'estudi d'Strunk, en aquest text també es mencionen els conflictes en la comunicació si no es dominen les regles dels tractaments.

En l'àmbit de les llengües romàniques de fora de la península, Claus D. Pusch (U. Friburg) (p. 117-130) parla dels sistemes de tractament del francès, l'italià i el romanès. Comença l'estudi amb qüestions tipològiques i distingeix entre formes de tractament lligades i no lligades, que és la distinció que servirà d'eix per a tot l'article. Quant a les formes lligades, és a dir, els pronoms, l'autor presenta les diferències entre el francès de referència i el nord-americà. Per a l'italià, en canvi, se centra només en la varietat de referència. Sobre el romanès, l'autor posa en relleu la complexitat del sistema. Quant a les formes no lligades, és a dir, les formes nominals, fa referència als usos de *monsieur* i *madame* per al francès; als usos i les restriccions de *signore*, *signora* i *signorina*, així com als títols acadèmics i professionals de l'italià, i, finalment, a la diversitat de noms de tractament en funció del registre i la zona en el romanès.

Pel que fa a les llengües asiàtiques, Makiko Fukuda (UAB) (p. 131-144) presenta un estudi sobre el japonès, una llengua que, segons l'autora, destaca per «l'existència de nombrosos registres i d'estils associats a aquests registres». Així, exposa una classificació d'expressions de tractament en què se'n distingeixen de tres tipus —*keigo* (honorífic), *futsutai* (informal) i *higo* (despectiu)—, tot i que centra l'article només en la primera, perquè «és l'expressió de tractament més coneguda i desenvolupada dels tres tipus». Dins les expressions *keigo*, Fukuda distingeix el llenguatge *sonkeigo* (llenguatge respectuós), *kenjogo* (llenguatge humil) i *teneigo* (llenguatge cortès). A més, hi afegeix els criteris que porten els parlants a triar expressions *keigo*.

Clou el llibre l'estudi de Marta Payà Canals (Parlament de Catalunya) (p. 145-163) sobre els tractaments en l'àmbit parlamentari. Payà presenta els arguments i les reflexions que van dur a la recuperació de *vós* durant els anys vuitanta a partir de manuals de llenguatge administratiu. El cos central de l'estudi és una anàlisi dels usos dels tractaments *tu*, *vós*, *vosaltres*, *vostè* i *vostès*, tant en els contextos orals (debats, ponències, etc.) com en els escrits (textos legislatius com lleis i mocions i textos administratius com invitacions o cartes). També hi presenta una evolució històrica dels tractaments en els usos orals.

Com hem anat veient, el llibre *Els sistemes de tractament: una visió interlingüística i aplicada* és una aportació interessant sobre els sistemes i els usos dels tractaments en llengües diferents. Aquest plantejament, per tant, permet tenir una visió comparada d'aquesta qüestió i traçar-ne semblances i diferències.

LAIA BENAVENT LLINARES
 Universitat de Barcelona
 laia.benavent@gmail.com
 ORCID 0000-0002-2054-6436